

ERDÉLYI MÚZEUM

XVI. kötet.

1899.

II. fűzet.

A románság balkáni eredetéhez.

Tanulmányoztam Alsófehérvármegye román népét, s az eredményről egy kötetben számoltam be.¹ Kutattam a román hely-, család-, állatnevek eredete után; vizsgálat tárgyává tettem a nyelvet, a születési, lakodalmi, temetési, ünnepi szokásokat, időtöltéseket, tánczokat, játékokat, zenét; a sok balhitet, babonát, hitvilágot; felbonczoltam a község, templom és társadalom szervezetét; nem került ki figyelmemet a népviselet, foglalkozás, népköltészet, valamint nem zárkóztam el azon hatások elől sem, a melyeken a nép e hazában átment; kimutattam a magyar és román nép kölcsönös hatását egymásra, nyelvre, szokásra, erkölcsre, s mindezekből összeállítottam a román nép jellemrajzát.

S mi az eredmény? Az, hogy hazánkban a román nép által lakott bármely kis területet vegyünk, a nép nyelvében, erkölceiben hitvilágában mindenütt megkapjuk a *balkáni ízt*, mintha egy cseppet ízlelnénk a tengerből, abban a tengervíz összes sajátosságaival találkozunk.

Azok tehát, a kik *Thunmanntól* (1772) kezdve *Hunfalvy* Pálig a román nép eredete után a Balkánban kutattak, helyes úton jártak, mert a míg a románságnál semmiféle pozitív dáciai hagyomány nyal nem találkozunk, addig a balkáni hagyományok és hatások feles száma, döntőleg hat a románság származási helyét illetőleg.

Akkor, mikor a románság a Balkánban alakuló korszakát élte egy területen és egy tartósabb hatás alatt, természetesen felszívta magába annak a talajnak az *ízét*, a melyből először táplálkozott. Ez az idegen íz a nép őseredeti természetével, az itáliai hagyományokkal egyesült, a mi megteremtette a román nép sajátos faji, nemzeti jellegét. Ezzel a szervezetbe már átment ízzel, ezzel a már megjegecesedett faji jelleggel váltak ki az egyes részek a törzsből és ha-

¹ „*Alsófehérvármegye román népe*“. N.-Enyed 1899.

ladtak felfelé tovább és tovább. Innen van az, hogy az Adria és Fekete tenger a Pruth és a Tisza között lakó románságnál néprajzilag egyforma alapberendezéssel találkozunk.

Tanulmányom eredménye ezekből kifolyólag az, hogy a románság mai néprajzi berendezkedését jobbra a Balkánból hozta magával.

Jelesen mit? *A nyelvet.* A nyelvben a balkáni albán hatást (artikulus hátravetése, a sorszámok 11-től 19-ig *spre*-vel való használása) megelőzőleg kimutatták már mások. Ehhez hozzáadhatom a rhotacismust és a mai román szókinésnek tekintélyes szláv és egész albán részét. Az elsők a nyelv alakulása korából valók, így tehát kétségtelen, hogy a nyelvnek olyan területen kellett megalakúlnia, a hol ezekkel a hatásokkal tényleg szemben állt; ez a terület nem más, mint a Balkán.

Hogy a nyelv a románságnak felfelé való vándorlása közben s az országban való letelepedése ideje alatt miféle újabb hatásokon ment keresztül, azt részletesen ki lehet mutatni. Jelesen az, a mi úgy a mai balkáni román nyelvben, mint a magyarországiban tényleg meg van, az mind közös alkotás a régi hazából; a mi egyikből, vagy másikkból hiányzik, az későbbi időből való külön szerzeménye egyiknek vagy másiknak. A míg a Balkánban maradtak nyelvén erőt vett a görög és a török áram, addig a magyarországi román nyelvben, különösen szókinés tekintetében, a magyar hatást látjuk tulnyomó mértékben érvényesülni. Példákat lehet felhozni. A magyarországi román nyelvben előfordul a *tulai* (tuláj!) felkiáltó szó. Mindenütt ismeretes nálunk. Jóban, rosszban használja a román. *Tulai, câ mor în bine!* (Tuláj! meghalok a jóban!) *Tulai!* *câ mê omoară!* (Tuláj! megöl.) A felkiáltás nem vonatkozik a mondat tartalmára, s azzal szoros összekötetésben nincs. Egy felkiáltás tehát, a mely a külvilágnak szól, hogy annak figyelmét magára vonja. Nem egyéb, mint a magyar *tolvaj!* Ez pedig a régi Erdélyben törvényes műszó volt. Az Appr. és Comp. Constitutióban ismételtén tétetik rendelkezés, hogy „*tolvaj* kiáltásra, harang félen verésre“ a faluk tartoznak felkelni; továbbá a harminczadokhoz tartozó szolgákat „*tolvaj*“ kiáltásra a falusi lakosok tartoznak támogatni.

Vagy *potilat*-nak nevezik az abrudbányai havasok között is azt a nagy fehér gyölesot, a melylyel a nő fejét a fejkeszkenőn felül

betakarja. Ezt a ruhadarabot rendszeren a vásárban a gyölesosoktól szerzik be, magyarul *patyolat*. A románság *potilat*-ot csinált belőle.

Tehát hiába keressük akár Romániában, akár a Balkánban; valamint hogy a magyarországi nyelvben hiában keressük a romániaiak rengeteg görög és török szavát, a mi a törökök és a fanarioták uralma alatt tapadt a nyelvhez. Éppen így a macedoni nyelvvel is, a mi már elzárkózva, elkülönítve a kivándorolt rajoktól külön is fejlődött.

Magával hozta a nép a *nevét*. Kétségtelen, hogy a görögök a románokat a Balkánban *romaeusok*-nak nevezték. Tehát úgy nevezték el, a hogy a nép magát elnevezni szokta *roman*-nak. De a VI-ik században a Balkánt ellepi a szlávtság s az ott talált pásztor népet elnevezi *blach*-nak, *vlak*-nak, a görögök is csakhamar felkapják a nevet s használják tovább.

A Balkánban kell kutatnunk a román *község* eredete után. A község ősalakja kétségkívül a *cátun*, a mely Romániában s a balkáni részekben ma is töméntelen számban fordul elő. A *cátun*-ok nálunk is megvannak, csak hogy *praedium* neven ismeretesek. A *cátun* (szállás) balkáni alkotás, úgy támadhatott, hogy a pásztor család, magának nyájai közelében állandóbb faházakat épített. A házak leginkább erdők aljában épültek, miket az ember saját czéljaira pusztítani kezdett. A család szaporodott, új, meg új ház épült, így támadt havason a *cátun*, a szállás, a kis falu. Nálunk is sok ilyen *cátunszerű* házesoportot lehet látni havasaink között, a melyek egy-egy nagyobb községben szoktak egyesülni. A Balkán régi *cátunjaiban* 35-nél is több család lakott, a lakosság fejét *knéz*-nek nevezték. A föld, melyen a *cátun* elterült, rendszeren valamely kolostoré, vagy uraságé volt, s a birlalásért a tulajdonos valamely adófélét szedett a lakosságtól. Ha az illető *vlach*-nak saját nyája volt, 50 juhból egy juhot és egy bárányt tartozott adni. Érdekes tehát az eredmény: a románság a Balkánból Románián át, nem csak községi szervezetét, nem csak a *knéz* intézményt, de magát a földesúrtól való függőséget, a *jobbágy*ságot is magával hozta új hazájába. Sok román lakta vármegyében a falusbirót a régi intézménynek megfelelően ma is *knéz*-nek és nem *birâu*-nak nevezi.

A mi a községalkotásokat s illetőleg helyneveket illeti, ne

gondoljuk azt, hogy a mért nálunk ma valamely községnek *szláv*os neve van, annak régen szláv telepnek kellett lennie. Kétségtelen, a románság felvonulásában magával hozta a község-, illetőleg a helynevek egész nomenclaturáját és itt községalkotásainál élt vele. Ugy tapasztaljuk, hogy hazánk keleti részeiben a szláv helyneveket a románság terjesztette és tartotta fenn. A helyneveket a magával délről hozott nomenclaturából szedte elő. Innen van az, hogy Románián át a Balkánig a románok által alapított községeket inkább szláv helynevekkel látták el. Akadunk oly helynevekre, a melyek ránk nézve idegen intézményről tesznek tanúságot. Így hazánkban a románság által lakott vidékeken több *Ohába* nevű község fordul elő. A Balkánban voltak ohabnic földbirtokok, a melyek bizonyos adózás alá nem estek. Romániában az ohabnic örökségek száma a Duna mentén nagy; Călărăstól a Boresán lefelé sok az ohabnic föld. Ezek nem esnek az 1864-ki törvény alá, eladhatók, elidegeníthetők, kisebb részekre oszthatók. A föld egy szabadabb természetét jelöli meg s hazánkban is bizonyára azért nevezték el így a községeket, mert azoknak földe, vagy lakói bizonyos kiváltságokat, robot-, vagy adómentességet élveztek.

Egészen bizonyos, hogy a hazai románság *háza* és *temploma* constructióját is az alsó vidékekről hozta magával. A román ház ősalakja a pásztorkunyhó (stină), a mely kezdetben egy szobából állott, szűk ablakkal, tisztán arra használva, hogy a pásztor a zordon időkben abba magát meghuzhassa és abba tartsa szükséges eszközeit. Később egy pitvart (tinda) csatolt hozzá, gyengébb, vagy éppen beteg állatai számára. Még később a pitvar mellé egy másik szobát is épített a szaporodott család részére.

A magyarországi románságnál a ház ezen alakját mindenütt feltaláljuk; ha csak egy szobából áll: *casă* vagy *colibă*, a mely név szintén balkáni; ha bekerített udvarral is bir: *curte*.

A Balkánban a ház ezen alakja általános; kerítést nem ismer; a kerítés elleni ellenszenv a román falvakban majdnem általános.

A templomot illetőleg a románság régebben kis, szűk fatemplomokat építtetett, olyanokat, minő a Balkánban és Romániában általában ismeretesek. Nálunk egyre kimennek a divatból.

A *biserica* szót is a Balkánban szedte fel és onnan hozta magával.

A gör. keleti egyházhoz való tartozósága is a balkáni eredetűség mellett szól, valamint egykori függősége a szláv illetőleg gör. egyházi főhatóságoktól.

A románság foglalkozása leginkább a *juhászat* volt. Erre vall mai hajlama, természete.

A pásztor népnek nincs hazája, állami szervezete nincs, saját országot nem ismer, halad tovább és tovább, jól érzi magát ott, a hol barmai számára elegendő táplálékot talál. Mindenütt idegen, nem elegyedik az ország belügyeibe, a sarezolás elől, ha lehet, kitér. A Balkántól az éjszaki Kárpátokig, a havastetőkön mindenütt megkapjuk a román *cioban*-t, a mi szintén balkáni szó. Az ország közigazgatási felosztásairól sehol sincs fogalma, mindenütt hol havastetőről a völgybe néz le, csak *țara*-t országot látott. Így keletkezett román szempontból hazánkban a sok *țara* (ország) jelesen : țara Oltului, Bársiei, Hațegului, Oașului stb.

A románság havasi élete mellett szól az a körülmény is, hogy onnan leereszkedve, az előbbi élet hagyományai szerint akart élni, nem kertelte el telkét, gyümölcsfákat nem nevelt, veteményes kerteteket nem művelt; a havasban ezt nem eselekedhette a zordonabb éghajlat miatt. Állatjait részben alólról hozott nevekkel látja el: Murg, Bălan, Gruia, Beală stb. mind balkáni hagyományok. A ló ökör s tehén nevek a magyaroké, a juh-nevek románosak, leginkább arról a napról nevezi el a pásztor, a melyen a bárány született: *lunae* (hétfői), *marțue* (keddi) stb.

Igen érdekes a pindusi román pásztorok szokása: Szent Demeter napján *indulási ünnepet* ülnek. A pap megáldja az összegyűlteket és nyájaikat, aztán jelt ad az indulásra. A pásztorok nyájaikkal májusban már a havasok lábainál jelentkeznek, három hónapot tart a havasba való felvonulás, az ősz közeledtével aztán ismét lehuzódnak a tenger felé. A romániai pásztorok ugyanezt az útat teszik: nyájaikkal rendszeren a *baltá*-ban, a Duna deltájában telelnek. Nálunk a románság megtartotta azt az ősi szokást, t. i. nyájjait a pappal kiinduláskor tavasszal megszokta áldatni. Ez, valamint a pásztoroknak az a szokása, hogy leányokat rabolnak el s felviszik a havasba isztinájukhoz, balkáni hagyomány.

A *móczok* és *mokánok* eredete után kutatva, az elsőkre Maczedoniába, az utolsókra nézve Romániába vezetnek a nyomok. Bolin

tinean Demeter a macedoniai hat nemzetiség között felemlíti a *móczokat* (močiui), a kiknek nagy része Thessalában lakik, földműveléssel és különféle mesterséggel foglalkoznak. A mi móczunk is kitünő földművelő, de mert elegendő földje nincs, a bányászatot s különböző mesterséget, leginkább faipart űz. Igen ügyes kézi munkás. A móczok nyelvében, Abrudbánya régi románságánál, sajátos jelenséget mutat: a *c* (e, i előtt; magyar *cs*) *f*-be (*cz*) megy át: *ce-nuşă* = *ţenusă*; *fi-cior* = *fiţior*; a mi a balkáni ezinczárókra (ţinţari) emlékeztet.

A *mokánokat* illetőleg, hogy a szó *mocan* honnan származik, bajos volna megmondani. Románia helyrajzában előfordul *Mocan* (hegy), *Mocan* (havas), *Mocan* (sziget a Dunán); könnyen válhatott a helynévből család, vagy néposztály elnevezés; jelesen azokat, a kik ezeken a helyeken laknak, elnevezték *mokánoknak* (mocani). Ezekon kívül van egy patak *Mocaneasca*, *Mocani* néven három község ismeretes még. A magyar állam területén *Mocan*, *Mocani* nevű községek nincsenek. Több mint bizonyos, hogy a mokánság egykor egy területen kompakt egészet, talán egy *catun*-t, egy családot, egy havasi lakosságot képezett; innen szakadtak ki és alapítottak új telepeket egyes csoportok. A mokánság főfészke ma is Románia, innen jöhettek át, még pedig papi vezetés alatt a csoportok. A mokán nálunk ma is papja után nevezi el, vagy különbözteti meg magát a többitől, mondván pl. „*Áron pap népéből, vagy népéhez tartozó, vagyok!*“ Romániában a mokánság rengeteg vagyonra tett szert. Az állattenyésztés egészen az ő kezében volt; hatalmas kereskedést űzött lóval, marhával; piacainkat is Debreczenig ő látta el különösen lóval. Az úgynevezett *mokán ló* ma is keresett, mert kitarító, edzett, kevés igényű. A míg Romániában a mokánságból fejlődött ki a *gentry* osztály, addig nálunk úgyszólván a legkorlátoltabb viszonyok között él.

A *ruházatot* illetőleg csak azt mondhatjuk, hogy a Balkánból hozta magával a románság. Az a viselet, mely a régi korban a Kaspi-tenger és a közép-Duna között divatozott, az írók és emlékek tanúsága szerint a medusok viselete volt, a mit kevés változtatással időnként átvettek a persák, a scythák, a szarmaták, a tráko-phrygiaiak, a geták és a dákok. Főszerepét játsszik a *nadrág*, bővebbre vagy szűkebbre szabva, lenyúlt a bokáig; derékon övvel

volt megerősítve; fön *kucsma*; újjakkal elláttott *kabát*-féle, *boeskor*. Innen van, hogy a fennebb említett népeket, bár nyelvre egymástól annyira különböztek, a görög és római írók külső egyező viseletük után egy kalap alá vettek. A rómaiak különösen ezeket a népeket, valamint a germánokat, a tenger melléki görög koloniák lakóit *bracati* jelzővel látják el. A románság a latin *braca*-t (nadrág) az öltözésre, ruházatra fenntartotta: *imbrăc* (öltözök), *desbrăc* (vetkezik), *imbrăcat* (felöltözött, megrakott), *imbrăcămintă* (öltözék, ruha), *brăcinare* (harisnyakötő, gatyánadrág), *bracii* (öv) stb. A román fel fogás szerint ma is, ha valaki nadrágba, „harisnyába“ van, az *om imbrăcat* (felöltözött, jól öltözött, megrakott ember). Nadrág nélkül felöltözött embert nem képzel. A román ruhadarabokat tekintve, s nőknél különösen a színpompát vizsgálva, a gyöngyök és pénzek használatát tekintve: mindezek eredete a Balkánban, a szláv, az albán, a görög hatásban gyökerezik.

A *hitvilágot* tekintve hasonló eredményekre jutunk. Bár kétségtelen vannak római nyomok ebben a hitvilágban, azt mégis inkább a szláv hitvilág segítségével tudjuk magunknak megmagyarázni. A népek hitvilága egyesült, vegyült, alig lehet egyes alakok eredetét kimutatni már; de az a körülmény, hogy valamely nép miféle néven nevez meg egy-egy szellemet, alakot, rávezet a arra következőzésre, hogy miféle hatás alatt, miféle néptől vette át a szót és az azt kifejező alakot. A *strigoi* (boszorkány), *ursitoare* (sorsvető, Parca) szavak tiszta forrásra fogják a kutatót vezetni. Az ezekben való hit meg volt a rómaiaknál is; míg a Solomonar, Spiritus, Vêreolac, Bălaur, Zmeu stb. más forrásokra vezetnek. Egyáltalában meg lehet különben állapítani, hogy a Balkán-félsziget népei hitvilág, babona, szokás tekintetében egy néprajzi testet képeztek, s képeznek ma is; hitviláguk, babonájuk, szokásuk, erkölcsük tehát összeforrt. Természetesen erről a területről felvándorló tömegek az egész hitvilágot magukkal hozták.

A románság száma, szellemi önállósága ma már a Balkánban alárendelt. Honnan van az, hogy míg nálunk s Romániában száma nézve a nép úgy elszaporodott s nemzetiségi egyedét annyira fenntartotta s kidomborította, az őshazában satnyúlt, elcsenevészedett, számra nézve pedig apadott? A dolog nagyon világos.

A Balkánban a nép közös valláson volt, a románság egy egy-

házban élt a göröggel, a szlávval. Mindenik erősebb volt nálánál és volt egy közös kapocs, a mi összerította őket, hogy a gyengébb a rövidebbet húzza. A románság apadt; beleolvadt az idegen elemekbe; szellemi, anyagi erői egyáltalában nem tudtak versenyezni a társnépek hasonló erőivel. Jöttek a törökök; a török vallás felvétele nagy előnyökhöz juttatta az áttérőt; de különben is egy gazdátlan, fejvesztett nép, minő volt s a minő jelenleg is nagy része a balkáni románságnak, tudatával nem igen birt tényeinek, könnyen cserélt vallást is. Így látjuk a meglevő románokat, a zinzézárók nagy részét eltörökösödni, a többieket beleolvadni a szláv és görög elembe.

A felvonuló csapatok azonban más körülmények közé kerültek. A két román fejedelemségben nagy számuknál fogva önállóságra, hatalomra tesznek szert. Nálunk a letelepedő népelemmel, a feudális rendszernél fogva, senki sem köt atyafiságot, hitvilága, erkölce új, a hazaiakra nézve idegen, a mi a románságot egészen elszigetelte volt. A szaporodását tehát mi sem gátolta. Sőt új hitvilágával, eredetiségével hódít is; magába olvasztott minden hasonló sorsú jobbágy idegen elemet.

Az *impërát* (császár) szónak eredetét is csak a Balkánban kereshetjük. Nálunk egyáltalában nem honosúlhatott volna meg a szó, mert a honalapítás óta az újabb időkig sem a magyarországi, sem az erdélyi részekre nézve, a népnek arra szülsége nem lehetett. A bizánci császárság emléke őriztetett meg a szóban. A román fogalom szerint valódi nagy uralkodó csak *impërát* lehet. A *crainu* nála egészen kicsinszerű, idegen valami. Erdélyben a vajdákat, nemzeti fejedelmeket *crainu* (király)-nak nevezte a román.

A román társas- és körtánczok (hora) többnyire balkáni eredetűek, a zenével egyetemben. A *calușer*, gondolom, a nép saját alkotása s római hagyományokra vezethető vissza.

A gazdag népköltészetben az itáliai hagyományok mellett a balkáni idegen hatás nagy. Érdekes a dalok kezdetén a *zöld levélre* (*frunza verde*) való hivatkozás. A rendelkezésem alatt álló macedoniai román dalokban hiába kerestem a *frunza verde*-t. Nem fordul elő. A *kakuk* iránti nagy előszeretet sines meg. Nincs meg az a hangsúlyozás sem, a mi nálunk a román dalt oly széppé teszi. Nem lehet eredeti sajátosság a románban a *frunza verde*, hanem

újabb szerzemény. Ha őseredeti sajátság volna a románban, akkor meg lenne az egész népnél mindenütt, a mint meg van a nyelvben s a hitvilágban minden, a mi a nép alakulása korából való. Ha azt az elméletet fogadjuk el, hogy a románság Dáciaiból lefelé terjeszkedett, akkor ezt a sajátságot magával vitte volna s ma bizonyára meg volna a Balkánban is. Ha pedig a balkáni eredetiséget fogadjuk el, akkor is meg kellene lenni Macedoniában, mert különben honnan hozta volna magával a felvonuló raj, s honnan volna ma meg nálunk. Bizonyos, hogy a népköltészetben ez a részek szétválasztása után, önálló szerzemény. A népköltészetnek ez a sajátsága aligha nem *czigány hatás* a románban. A *czigány dal* rendszeren *patrin zelenuval* (zöld levél) kezdődik; valamint, hogy a kakukról a *czigányok*-nál hasonló felfogással találkozunk, minővel róla a románok vannak: rejtélyes, jövendőelő madár. Hozzánk a román fejedelemségekből kerülhetett, a hol a *czigány* és a nép összeforrt, s a hol a *czigányok* a román népköltészet kiváló művelői és terjesztői voltak. A fejedelmi, bojári udvarokban a nép időtöltéseiben, a *czigányok* a zenészek és a költők szerepét vitték. Ma is a dalok és balladák tárházai ők. *Theodorescu* terjedelmes népköltészeti gyűjteményét jobbra a *czigányok* ajkáról gyűjtötte. Lehetetlen, hogy hatással ne lett volna a *czigány* költészet a románra. A magyarban szintén meg van a virágra való hivatkozás. P. o.

Árva *csihán* koszorú,

Méret vagy rózsám szomorú... stb.

Miután az európai népek népköltészetében (a toskánai olasz dalokat kivéve) ez a sajátság nem fordul elő: a magyar ezt a sajátságot aligha nem onnan merítette, a honnan a román, vagy talán éppen a románból.

A két nép, román és magyar, együttalakása nyelvileg egymásra hatást gyakorol. Mind a két nép ott volt megtámadva, a hol gyengébb volt. A magyar a pásztorság köréből vett át sok román szót: *pakulár*, *bács*, *csobán*, *esztrenga*, *bálmós*, *zsintujálo*, *orda*, *zsendicze*, *gurásza*, *turma*, *kirlán*, *mióra*, *sustár* stb. stb. A rá nézve idegen egyház köréből: *beszerika*, *tóka*, *klopotyál*, *preszkura*, *kántál*, *kruca*, *kaluger*, *pópa*, *preutyásza*, *botyezál* stb. A magyar eredetiséget talált a román észjárásban, jelesen abban, mint gúnyolja, vagy jellemzi a román a fogyatkozásban szenvedőket, p. o. *lipitor*, *potlogár*,

prépépyit, papaláptye, lunga, nyekeszül, nyigoczás, szérékucz stb., a román közmondásokat pedig éppen előszeretettel idézi. A románra természetesen a magyar a maga különleges intézvényeivel s eszmekörével hatott. Ez a kölesönös hatás nem csak érdekes, de tanulságos is, mert arról tesz bizonyosságot, hogy az semmi esetre sem kezdődhetik a magyar honfoglalással, ez esetben vagy az egyik, vagy a másik nyelvben maradtak volna fenn nyomok, hagyományok azokból az időkbelől; vagy a román népben, ha egyéb nem, megerősödött volna a *magyar király* létele iránti tudat, a mi egyáltalában hiányzik.

A román *jellemről, természetéről* fennálló tudaton, hiten sokat kell módosítani. A románság bűnei nem faji, nemzeti, hanem a szolgaság nyomán fakadó bűnök. Azok a bűnök a jobbágy rendszerben természetesen megszülettek minden népnél. Az a hosszú harez, a mely a román jobbágy és földesuraság között lefolyt, nem volt faji harez magyar és román között, hanem volt a jognélküliek hareza azok ellen, a ki a jogokban és kiváltságokban duskáltak, a mely minden államban megisméltődött. Aki tehát a régi románságot jellemzi, mint a hogy jellemezte Nikulicza a Balkánban (964—988 körül), hogy „hazug, rettentő zshivány, romlott és hitetlen“ és Mátyás király, aki erőszakoskodónak s szabaságra nem született „népnek“ hirdeti, nem a faj képességeit kicsinyíti, hanem elítéli a kor által teremtett rendszert, a mely a népek erkölceit annyira elvadította. A szolgaságban sinylő néptől nem lehet a szabadságban élő nép erejéit követelni. Nem lehet a szolga népet elítélni azért, mert nem tud és nem akar annak az álláspontjára helyezkedni, aki őt rendszeresen elnyomja és felette kegyetlenkedik. A hosszú harez a Balkánban és nálunk a kiváltságos osztály ellen, a mi egyes büntényekben, rablásban, gyújtogatásban nyilvánult, nem az erőszakoskodást bizonyítja, hanem azt, hogy ez a nép szabadságra született, s a szolgaságot sziszszénés nélkül elviselni nem tudta. Ez a nép tehát tényeiért, addig a míg szabad nem lett, nem felelős. Felelősége akkor kezdődik, mikor a jobbágyság lánczai tagjairól lehullanak.

Ma már a románt családi életében tiszta erkölcsösség, egyházi életében mély vallásosság, állami életében a törvények, a hatóság iránti tisztelet jellemzi; egyéni hajlamaira nézve humanus, összeférő, s egyáltalában oly elem egy államban, melyet bölesen felhasználva, annak fundamentumában erős alkatrészt alkothat.

A dáciai eredetet kizárja a hazai románságnak a nemzet fejedelmek előtt való egyházi teljes szervezetlensége. Erről az egyházi szervezetről nem tudunk semmit. Annyi az egész, hogy volt oláh *pópa* és *vladika*. A szervezeti szabályokról nem tudunk semmit. Az erdélyi nemzeti fejedelmek a kálvinista vallás szervezetét fogadtatták el a teljesen szervezetlen gör. kel. egyházzal; a nagy és kis zsinat (săborul mare, mic), az esperesi kerületi, és egyes egyházközségi hatáskör az új hazában új szerzemény, még pedig egészen protestáns, úgy annyira, hogy mikor *Ságuna* érsek a g. kel. egyháznak új szervezetet adott, az még a lutheránus szervezeti elveknek hódolt.

*

Könyvem néprajzi adatai végeredményükben oda konkludálnak, hogy a dáciai eredetűség fenn nem tartható. Ahogy a románság eltemette a dáciai kontinuitást a Hurul-féle krónikában, nyelvészeti merészségeit a Laurian-féle Testamen-ben és Szótárban, a nélkül, hogy annak a románság valami kárát látta volna: úgy eltemeti nemsokára ezt a dáciai eredetűséget is, a mi a románság életrevalóságát, kulturára való rátermettségét s egyáltalában jelenjét és szépnek ígérkező jövőjét a legkisebb mértékben sem fogja feszélyezni.

DR. MOLDOVÁN GERGELY.